Radio Wereldomroep en

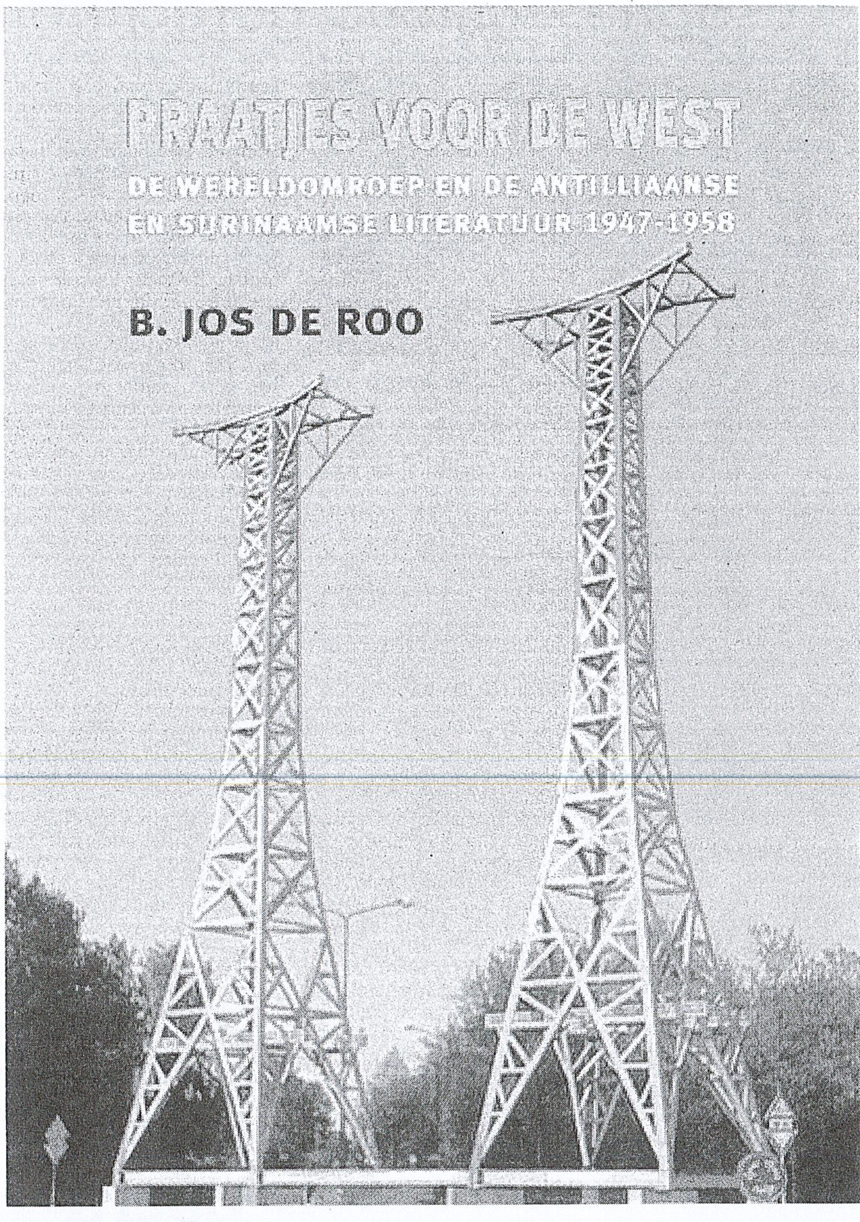

Academische proefschriften zijn doorgaans lastig te lezen. Op de eerste plaats omdat de lezer meestal weinig van het onderwerp begrijpt. Op de tweede plaats omdat proefschriften zelden leesbaar geschreven zijn. Dat van Jos de Roo behoort tot de gunstige uitzonderingen. Het onderwerp zal veel mensen aanspreken en afgezien van het wel erg grote aantal pagina's leest het gemakkelijk.

Tekst: **Brede Kristensen**

Een halfjaar geleden promoveerde De Roo op 'Praatjes voor de West, de Wereldomroep en de Antilliaanse en Surinaamse literatuur 1947-1958'. Onlangs gaf uitgeverij In de Knipscheer een verkorte handelseditie uit. Een proefschrift begint met een onderzoeksvraag: 'Wat was de betekenis van de Wereldomroep voor de ontwikkeling van de Surinaamse en Antilliaanse literatuur?'

Ik kom later op deze vraag en het antwoord terug. Laat me eerst zeggen wat me vooral bij het lezen opviel. Natuurlijk gaat het over de Wereldomroep, die inmiddels ter ziele is. Maar veel mensen zullen zich nog de radio-uitzendingen herinneren. Wellicht ook nog enkele markante radiostemmen. Waartoe was die Wereldomroep eigenlijk in het leven geroepen? Om ons in 'de West' van informatie over Nederland te voorzien? Als een soort propaganda-omroep om Nederland en de Nederlandse cultuur in de zogenaamde koloniale gebieden aan te prijzen? Voor mij was het nooit helemaal duidelijk. Nu wel.

De Roo gaat op verschillende plaatsen in op de geschiedenis van de Wereldomroep en toont aan dat het bewust de bedoeling van de omroep was om in verre gebieden met hulp van de radio Nederlandse politieke opvattingen, culturele uitingen, democratie, mensenrechten, rechtsstaat en nog meer moois te propageren. Hij vat dat samen als 'Nederland-projectie'.

Natuurlijk werd deze omroep nooit als een propaganda-instrument betiteld, maar het ging wel sterk in die richting. Dat maakte ook dat veel mensen, in bijvoorbeeld de West, de omroep met enig wantrouwen bejegenden. Daarnaast, en dat noemt hij het tweede gezicht van de omroep, moest het 'vertrouwde gezicht van thuis', van Nederland dus, worden onderhouden. In de verre Koninkrijksgebieden moest Nederland als het vertrouwde thuis worden gezien. Vandaar ook de informatie over wat er allemaal in Nederland gaande was.

Uiteraard was Indonesië het grote (ex-)koloniale gebied waar vrijwel alle aandacht op gericht was. Vandaar dat de journalist Van de Walle, die verantwoordelijk was voor de uitzendingen voor de West, veel speelruimte kreeg om dingen te doen die eigenlijk niet pasten binnen het kader van de Wereldomroep. Men lette niet op hem. Zo ging hij zich inzetten voor de culturele uitingen van zijn luisteraars in Suriname en de Nederlandse Antillen, waar ze volgens hem recht op hadden. Vermoedelijk wist hij dat intern te verdedigen met het argument dat de mensen dan ook meer serieuze aandacht voor de Nederlandse zaak zouden hebben.

Voor De Roo was Van de Walle een beetje een held die opkwam voor de eigen culturele en politieke ontwikkeling van de landen in de West. Vandaar de relatief grote aandacht in zijn programma voor de beweging van Eddy Bruma, 'Wie egie Sanie', gericht op autonomie van Suriname. Tussen 1951 en 1958 zijn er 34 bijdragen aan die beweging gewijd, dus zo'n 7 bijdragen per jaar. In feite is dat weinig, maar voor de beweging van Bruma was het ongetwijfeld een opsteker. De Roo's uitvoerige beschrijving ervan is zeer interessant. Helaas wordt volledig voorbijgegaan aan de andere kant van de zaak. Veel Surinamers zagen het namelijk helemaal niet zitten met Bruma en zullen hun wenkbrauwen hebben gefronst met al die aandacht voor deze beweging.

De Roo gaat natuurlijk vooral in op de vele literaire bijdragen van dichters, schrijvers en verhalenvertellers uit de West in de periode dat Van de Walle actief was (1947-1958). Wat betreft de verhalen is hij van mening dat de Wereldomroep pionierswerk heeft verricht.

In een blokje van een halfuur kun je geen heel boek voorlezen maar wel een verhaal. Verhalen lenen zich uitstekend voor radiojournalistiek. Zeker in die tijd. Verhalen werden dan ook veel voor de microfoon gelezen. Zo wist de Wereldomroep in de loop der jaren een beeld te geven van de orale literaire tradities in Suriname, Curaçao en St. Maarten. Mensen als Johan Ferrier (die later president van Suriname werd) en Raul Römer uit Curaçao vertelden over de avonturen van de legendarische spin Nanzi.

De voor mij totaal onbekende Irving Plantz moet prachtige verhalen uit de Sintmaartense traditie hebben verteld. Jammer dat die niet in het boek zijn opgenomen. We maken slechts kennis met 'A ol Lady', een van de zeventien verhalen die hij voordroeg. Misschien een idee die alsnog te publiceren. Daarnaast mochten diverse anderen uit de West over hun belevenissen in Nederland vertellen. De Arubaanse Hubert Dennert bijvoorbeeld. Hij kon grappig over Nederland en Nederlandse gewoonten vertellen. Omdat veel van deze vertellers zich later niet als schrijver hebben ontwikkeld, krijgt De Roo zo een argument in handen om te concluderen dat de Wereldomroep een unieke bijdrage heeft geleverd aan de zich ontwikkelende literatuur in de West.

Hun literaire productie centreerde zich immers rond de Wereldomroep! Echter, waarom we dergelijke verhalen met leuke observaties nu literatuur moeten noemen, is een kwestie die De Roo amper aan de orde stelt. Het lijkt me dubieus. Wel geeft hij toe dat de invloed van deze verhalen op de ontwikkeling van literatuur in de West gering is.

literatuur in 'de West'

Een belangrijke plaats wordt ingenomen door enkele bekende Surinaamse en vooral Curaçaose schrijvers, te beginnen met Boeli van Leeuwen. In drie jaar tijd heeft Van Leeuwen een recordaantal van 36 'causerieën' of 'babbeltjes' voor de omroep gehouden.

Alleen al kijkend naar de ontwerpen zien we direct dat we hier met een heel ander kaliber van doen hebben. Dat wordt in sterke mate bevestigd door het beeld dat De Roo ervan schetst.
Ook in die beginjaren van zijn schrijverschap was Van Leeuwen scherp, origineel, diepgravend en verrassend. Tijdens een van die 'babbeltjes' formuleert hij ook zijn kunstopvatting: "In de kunst moet het gaan om de eenheid van tegendelen." Trouwens, dat is exact hetzelfde als wat Cola Debrot over literatuur zei.
De Roo vraagt zich af of de thema's uit die Wereldomroep-periode ook in zijn latere werk verschijnen. Die vraag levert naar mijn oordeel het beste deel van zijn studie op. De Roo komt met een doorwrochte en overtuigende analyse van het totale oeuvre van Boeli van Leeuwen. Duidelijk is dat Van Leeuwens werk een grote eenheid vormt. Samenvattend noemt De Roo: de droom van een eeuwig leven zoals die in de zoektocht aan het verloren paradijs tot uiting komt, het besef van eindigheid, het symbool van de zee voor dood en oneindigheid (ze hangen samen) en de aarde als symbool van leven en ongemak, de momenten van verlichting en inzicht, de oude huizen die de mensen overleven en van hun sterfelijkheid getuigen. Dat alles typeert Van Leeuwen.

De Roo's overtuigende analyse lezend, viel me op hoe sterk de verwantschap is tussen Van Leeuwen en Cola Debrot en hoezeer de geest van Miguel de Unamuno in het oeuvre van beiden rondwaart. Maar dat terzijde.
Ook Jules de Palm, Frank Martinus Arion en de Surinaamse John Leefmans werkten mee aan de Wereldomroep-uitzendingen in die periode. Ook zij leverden enkele interessante bijdragen aan het programma van Van de Walle. Martinus Arion en Leefmans gebruikten de Wereldomroep een tijdje als podium. Alleen in het geval van Jules de Palm lijkt de Wereldomroep een rol van betekenis voor zijn ontwikkeling te hebben gespeeld. De Roo meent zelfs te kunnen stellen dat De Palm 'zonder aandrang van Van de Walle' niet zou zijn blijven schrijven!

Alles overziende betekent dit dat het antwoord op de hoofdvraag van zijn studie een bescheiden antwoord is. De orale literatuur was er ook wel zonder de Wereldomroep en zou er ook zonder de omroep nog steeds zijn. Boeli van Leeuwen en Frank Martinus Arion waren ook zonder de omroep wel grote schrijvers geworden. Wel is het zo dat er dankzij de Wereldomroep diverse mooie literaire bijdragen zijn geleverd.

Terecht stelt De Roo de vraag aan de orde naar het verschil tussen de Engelse omroep Caribbean Voices, beide met een gelijkaardige missie. Caribbean Voices was op de Engelse eilanden een begrip, meer dan de Wereldomroep bij ons. De Roo wijst erop dat wat de literatuur aangaat Caribbean Voices heel anders te werk ging. Mensen werden niet door de omroep uitgenodigd om een verhaal te komen vertellen, nee, ze werden uitgenodigd om een gedicht of een verhaal in te zenden. Op grote schaal gebeurde dat. De inzendingen werden door een selectiecommissie beoordeeld en de beste inzendingen werden beloond met een uitnodiging om in een programma van Caribbean Voices op te treden en voor te dragen. Dit werkte buitengewoon stimulerend.

Op die manier heeft Caribbean Voices veel talent ontdekt. Via de uitzending kwamen de aspirant-auteurs in contact met Engelse uitgevers. Had de Wereldomroep dat niet ook veel beter kunnen doen, zo vroeg ik me af. Wellicht was er dan allerlei verborgen talent in Suriname en de Antillen ontdekt en had de Wereldomroep echt een bijdrage aan de ontwikkeling van de literatuur in de West kunnen leveren.

B. Jos de Roo, Praatjes voor de West, de Wereldomroep en de Antilliaanse en Surinaamse literatuur 1947-1958, Uitgeverij In de Knipscheer, 2015, 471 pagina's

Ars Poëtica.

Thijs Maris

Het schoon kasteel met gouden nokken
in koesterende najaarsmist,
het houdt geen stand, Thijs, het verbrokkelt,
wanneer de zon zich weer verkwist.

Want als de mist is opgetrokken,
zo dromerig, zo vederlicht,
zijn alle dromen, die verlokken,
weer voor het heilloos blauw gezwicht.

Gij, die gedoemd zijt te verblijven,
ver van de vreugden vol venijn,
kent slechts de schimmen, niet de lijven,
in stilten blank, in mist ragfijn,

alwaar de ziel in 't eind onttrokken
wordt aan het dagelijks gericht,
dat tegen Ziel en God blijft wrokken
en ons aan traan en zweet verplicht.

Weet, als mijn hand ophoudt te schrijven
van wanhoop's droom, van wanhoop's pijn,
't is dat 'k mijn hart opeens verstijven
voel in Uw huiver-stil domein.

Ver van de marktschreeuw en het kijven,
de opschik en de valse schijn,
verkoost gij dromend heen te drijven
naar waar slechts blinden ziende zijn.

Cola Debrot
Verzameld werk 2. Gedichten, 1985

Letra

Marlon James

Vorige week werd de winnaar van de Man Booker Prize 2015 bekendgemaakt. Uit de shortlist van tien indrukwekkende romans heeft 'A Brief History of Seven Killings' van Marlon James uit Jamaica, de grote prijs gekregen. Eerder werd deze roman in Letra reeds besproken toen hij dit jaar de Bocas prijs voor de beste fictie ontving. De 44-jarige James is de eerste Jamaicaanse auteur die de Man Booker prijs ontving. De jury die unaniem was in zijn oordeel, loofde het boek om de zinderende sfeer die erin wordt opgeroepen:

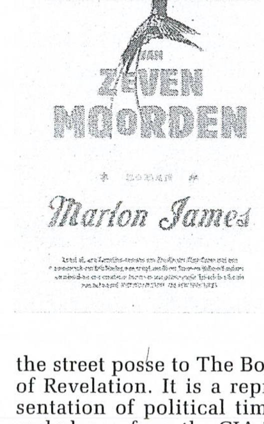

'This book is startling in its range of voices and registers, running from the patois of the street posse to The Book of Revelation. It is a representation of political times and places, from the CIA intervention in Jamaica to the early years of crack gangs in New York and Miami.
It is a crime novel that moves beyond the world of crime and takes us deep into a recent history we know far too little about. It moves at a terrific pace and will come to be seen as a classic of our times."
James heeft herhaaldelijk verklaard zich sterk met Charles Dickens verwant te voelen. Hij noemt zich ook graag een 'Dickensian' of 'Dickensonian'. Zowel qua vorm als inhoud zijn er gelijkenissen. De duistere krochten van grote steden als het Londen van Dickens en het Kingston van James doen met al hun geweld en misdaad niet voor elkaar onder. Moordlustige gangs waren overal dreigend rond en maken de leefomgeving onveilig en het leven van de gemiddelde mens onzeker en onaangenaam. Politieke machthebbers zijn gespeend van ieder gevoel voor verantwoordelijkheid en dat geldt misschien nog meer voor grote bedrijven, die zonder blikken of blozen hun medewerkers schaamteloos uitbuiten. Het is armoede en onzekerheid troef. Te midden van deze chaos komen we ook fantastische mensen tegen die de lezer inspireren tot menselijk gedrag en die de hoop op een meer menswaardige toekomst levendig houden. Daartoe worden bovendien enkele wonderlijke uitstapjes naar het Bijbelse boek Openbaringen gemaakt. Bij andere auteurs zou de lezer het gevoel krijgen dat zo'n Bijbels uitstapje er met de haren is bijgesleept. Niet zo bij James. Het vloeit allemaal op natuurlijke en overtuigende wijze uit zijn pen. James valt verder op door zijn verbluffend analytische vermogen. Het is alsof je met een scherpzinnig socioloog in gesprek bent, die je inwijdt in tal van onvoorstelbare toestanden van het moderne leven. Zijn retorische en poëtische talenten blijken uit zijn manier van spreken en manier van schrijven. Bijkans betoverend.
Inmiddels is deze schitterende roman ook in het Nederlands vertaald met als titel 'Een beknopte geschiedenis van zeven moorden'.